

UNIVERSAL XALQARO ILMIY JURNAL

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljournal.uz>

Universal International Scientific
Journal

e-ISSN: [3060-4540 \(online\)](https://universaljournal.uz)

Year: 2025 Issue: 2 Volume: 4

Published: 30.04.2025
<https://universaljournal.uz>

International indexes

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (OAK BAZA)

ZENODO

OPEN AIRE

EUROPUB

RESEARCHGATE (OAK BAZA)

SJIF

KICHIK SANOAT KORXONALARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI

Asraqulov Muzaffar Luqmonjonovich

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

“Beznisni boshqarish” (General) mutaxassisligi bo‘yicha 2-kurs magistratura

Uzbekistan

muzaffar4345@gmail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari, iqtisodiy mazmun- mohiyati, korxonalarining barqaror iqtisodiy o‘sishi va xorijiy olimlarning nazariy qarashlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sanoat, sanoat korxonalari, strategiya, muvozanat, barqaror muvozanati, talab va taklif, daromad, xarajat.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-методологические основы устойчивого развития промышленных предприятий, их экономическое содержание, устойчивый экономический рост предприятий, а также теоретические взгляды зарубежных ученых.

Ключевые слова: промышленность, промышленные предприятия, стратегия, равновесие, устойчивое равновесие, спрос и предложение, доход, себестоимость.

Abstract: This article covers the theoretical and methodological foundations of the sustainable development of industrial enterprises, their economic content, sustainable economic growth of enterprises, and theoretical views of foreign scientists.

Keywords: industry, industrial enterprises, strategy, equilibrium, sustainable equilibrium, supply and demand, income, cost.

Language: Uzbek

Citation: Asraqulov , M. (2025). WAYS TO FORM A MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL INDUSTRIAL ENTERPRISES. Universal International Scientific Journal, 2(4), 227–231. Retrieved from <https://universaljournal.uz/index.php/jurnal/article/view/1595>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15331741>

Copyright © 2025 by author(s) and Scientific Research Publishing Inc. This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Jahon mamlakatlarida kuzatilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va jarayonlar, ayniqsa, jahon moliyaviy- iqtisodiy inqirozi davrida bozor munosabatlarning rivojlanishining yangi mexanizmlarini shakllantirishga bo'lgan ehtiyojni oshirdi. Shu sababdan, ko'plab sanoat korxonalar o'zgarib borayotgan tashqi muhit sharoitlariga moslashuvchan bo'lgan investitsion strategiyalarini rivojlantirishga zarurat sezmoqdalar. Hozirgi sharoitda iqtisodiy salohiyatni tiklash zarurligi mazkur rivojlanishni ta'minlaydigan mexanizmni shakllantirish asosida sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish uchun sharoit yaratishni birinchi o'ringa qo'yimoqda Korxonalar resurslari cheklanganligi, mavjud tashqi muhit sharoitida ularning barqaror rivojlanishiga zamin yaratish imkoniyatlarini beradigan strategiyani ishlab chiqish boshqaruvning asosiy

muammosi shaklida namoyon bo'lmoqda. Bunda shuni ta'kidlash kerakki, har bir korxonalar uchun barqaror o'sish strategiyasini ishlab chiqish yakka tarzda amalga oshiriladi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda bozor iqtisodiyotining asosi bo'lgan xususiy mulk ustuvorligini mustahkamlaydigan barqaror qonunchilik bazasi yaratilganini qayd etish zarur. O'rta mulkdorlar sinfini shakllantirish, mamlakat iqtisodiyotini barqaror yuksaltirish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadini oshirishning muhim omili bo'lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish bo'yicha qulay ishbiarmonlik muhiti hamda ishonchli huquqiy kafolatlar yaratildi.

Davlat va nazorat idoralarning korxonalar moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga aralashuvini keskin kamaytirish hamda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy erkinligi va huquqlarini sezilarli ravishda

kengaytirish bo'yicha choralar qabul qilindi. Yangi tashkil qilingan kichik korxonalar va mikrofirmalarni rejali soliq tekshiruvlaridan ozod etish muddati ikki yildan uch yilga uzaytirildi. Soliq va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida to'layotgan, shuningdek, ishlab chiqarishning barqaror o'sish sur'atlari va rentabelligini ta'minlayotgan kichik tadbirkorlik subyektlarida uch yil davomida soliq tekshiruvlarini o'tkazish taqiqlandi.

Korxonalar boshqaruvida zamonaviy konsepsiyalarni joriy etish o'ta dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risi- da"gi Farmoni qabul qilindi. Farmonning 3-bandiga ko'ra, milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash- da muhim bo'lgan ustuvor vazifalar belgilab olingan bo'lib, ushbu vazifalar sohaning istiqbolli rivojlanishini ta'minlaydi.

Mamlakatimizdagi sanoat korxonalarida resurs tejamkorligini oshirish bo'yicha bugungi kundagi holatni tahlil etish va resurs tejamkorligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bugungi kunda dolzarb masalalardan hisoblanadi. Shuning uchun resurslar tejamkorligi bilan bog'liq barcha jarayonlarni tadqiq etish va ularga ta'sir etuvchi omillarni e'tiborga olgan holda tizimli tadqiq etish lozim deb

hisoblaymiz. Shundan kelib chiqqan holda, "resurs" va "resurs tejamkorlik" hamda "resurs samaradorligi" tushunchalarini interpretatsiya qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

«Resurslar» tushunchasining o'zi fransuzcha "ressource" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, yordamchi vositani anglatadi. Resurslarni umumiy lashtirib iqtisodiy, biologik, ekologik, informatsion va inson resurslariga ajratish mumkin. Dissertatsiya mavzusidan kelib chiqqan holda mahalliy va xorijlik olimlarning resurs tejamkorligi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarini o'rganib chiqamiz. Amerikalik iqtisodchi olimlar S.Makkonell, S.Bryu fikriga ko'ra, "iqtisodiyotda resurs – bu jamiyat ehtiyojlarini qondiradigan tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan xizmat yoki boshqa aktivlardir".

Tijorat banklarining kapitallashtirish darajasi oshmoqda, kichik biznes subyektlarini, ayniqsa, ularning yuqori texnologik uskunalarni xarid qilishi uchun imtiyozli kreditlash mexanizmi takomillashtirildi.

Ushbu shartlar korxonaning iqtisodining davrlari (o'sish, tushish, muvozanat)ga ko'ra ahamiyatlilik darajasi farqlanadi. Shuningdek, korxonaning barqaror rivojlanishini ta'minlashda uning moliyaviy holatidan kelib chiqib, iqtisodiy qarorlar qabul qilish zarur hisoblanadi. Misol uchun: korxonalar o'zining to'lov qobiliyatini (likvidlilik darajasi)

mustahkamlash uchun o'z mablag'larini miqdorini oshirishi mumkin. Yoki resurslardan samarali foydalanish uchun yangi innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etishi mumkin. Iqtisodiy o'sish davrida korxonaning mahsulotlariga bo'lgan talab yuqori bo'lgan pallada reklama berishga ehtiyoj sezilmagan davrda reklama xarajatlarini kamaytirish maqsadga muvofiqdir. Yana bir muhim narsa ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mehnat unumdorligini ko'paytirish uchun inson kapitaliga investitsiya qilish zarurdir. Iqtisodiy tizimlar umumiy muvozanati konsepsiyasi. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish konsepsiyasi iqtisodiy tizimlarning makro va mikro darajadagi xulq-atvorini tavsiflovchi klassik va hozirgi zamon tadqiqotlari tushunchalar tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Sanoat korxonalarida kechayotgan biznes-jarayonlarni tadqiq etishda "barqaror muvozanat" tushunchasi va u bilan bog'liq barqaror bozor iqtisodiyoti sharoitlari uchun o'rinli bo'lgan tushunchalarni yoritib berish ahamiyatlidir. "Muvozanat" tushunchasining mohiyati ko'plab tadqiqotlarda qo'llanilayotgan tahlil usullari va o'rganilayotgan sanoat korxonalarining darajasidan kelib chiqib, talqin qilinadi. Shu bilan birga bu tushunchaning taklif qilingan ma'nosi yetarlicha asoslanmagan. Bunda ko'p darajada sanoat korxonalarining barqaror rivojlanish shartiga kiradigan

vazifalarning xossalari tadqiqoti va xulosasiga urg'u beriladi. Natijada bugungi kunda iqtisodiy tizimning barqaror va muvozanatli holatining fundamental mazmuni to'g'risidagi masala ochiqligicha qolmoqda.

Turli darajadagi iqtisodiy tizimlarning amal qilish va rivojlanish omili hisoblangan iqtisodiy tizimning maqsadli determinasiyasi tushunchasidan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda maqsadli determinasiyalashning kengaytirilgan talqinini qo'llash zarur, ya'ni "tizimni maqsadli determinasiyalash" tushunchasi orqali uning boshlang'ich sharoitlari va rivojlanish ichki mexanizmlaridan shakllanadigan iqtisodiy tizimning birmuncha kelgusi holatini tushunamiz. Amaldagi mexanizmlar tizim xulq-atvorining berilgan yo'nalishini belgilab, uning oxirgi holati ham izlanayotgan muvozanat holati hisoblanadi. Iqtisodiy tizim xulq-atvorining maqsadga yo'naltirilganligida, tizimga muvozanatli ta'sir ko'rsatish sohasida bu ta'sirni qoplashga urinayotgan qarama-qarshi jarayonlardan iborat teskari aloqa tamoyili namoyon bo'ladi. Maqsadli determinasiyalashni tushunish turli darajadagi iqtisodiy tizimlar uchun muvozanatlilikning mazmunini o'rganish va muvozanat holatining sarmazmun tizimli konsepsiyasini ishlab chiqish imkonini beradi. Shu bilan bog'liq ravishda, maqsadga yo'naltirilgan tizimning mazmunini tavsiflash muhim bo'lib, buning uchun funksional invariant

konsepsiyasidan foydalaniladi. Bunda “funktional invariant” (o‘zaro bog‘liq va qarama-qarshi ko‘rinishlar)ni raqobat sharoitida xo‘jalik tizimining amal qilishi jarayonida o‘z ahamiyatini saqlayotgan ko‘rsatkichlar majmui sifatida ta‘riflash mumkin. “Maqsadli deter-minasiyalash (aniqlashtirish)” ko‘rsatkichi korxonani rivojlantirish yo‘nalishining o‘zgarishi bilan bog‘liq xo‘jalik tizimining ko‘plab ko‘rsatkichlarining amal qilishini tavsiflaydi. U daromad, xarajatlar, ishlab chiqarilayotgan sanoat mahsulotining hajmi, qo‘llanilayotgan aktivlar majmui va h.k.larni o‘z ichiga oladigan o‘zgaruvchilar to‘plami bilan belgilanadi. Demak, o‘zaro bog‘liq ko‘rinishlardan foydalanish makro va mikro darajadagi iqtisodiy tizimlarni birlashtiradigan umumiylikni ajratish imkonini beradi, hamda ular tomonidan muvozanat holatiga erishish asosida yotadi, binobarin, mazkur umumiy xossa sifatida maqsadga yo‘naltirilganlik chiqadi.

Iqtisodiyotning o‘zi jamiyatning kam resurslarni qanday bosh-qarishi va taqsimlanishini o‘rganish sifatida aniqlandi. Klassik iqtisod resurslarning uch toifasini tan oladi, ular ishlab chiqarish omillari deb ham ataladi: yer, ishchi kuchi va kapital. Yer barcha tabiiy resurslarni o‘z ichiga oladi va ishlab chiqarish joyi ham

xomashyo manbai sifatida qaraladi. Mehnat yoki inson resurslari ish haqi to‘lanadigan mahsulotni yaratishda berilgan inson mehnatidan iborat. Kapital inson tomonidan ishlab chiqarilgan tovarlar yoki ishlab chiqarish vositalaridan (mashinalar, binolar va boshqa infratuzilma) foizlar bo‘yicha to‘lanadigan boshqa tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarishda foydalaniladi. Tashqi omillarga korxonalar o‘z ta‘sirini ko‘rsata olmaydi, ya‘ni ular natijasida yuzaga keluvchi xarajatlarni kamaytira olmaydi. Ichki omillar natijasida yuzaga keluvchi xarajatlarga esa korxonalar o‘z ta‘sirini o‘tkazishi, ya‘ni uni kamaytirishi mumkin. Korxonalar resurslarini boshqarish aynan korxonalar uchun ichki omil hisoblanadi va shu sababdan, resurslarni samarali boshqarishni tashkil qilish korxonalar ixtiyorida bo‘ladi. Shu jihatdan qaraganda korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda resurslarni samarali boshqarish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida faqatgina kam xarajat qilgan holda yuqori daromad olish imkoniyatiga ega samarali korxonalaragina raqobatga bardosh bera oladilar. Korxonalar xarajatlari ikkita omil: tashqi va ichki omillarga bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son
2. T.Jo‘rayev, D.Tojiboyeva – Iqtisodiyot nazariyasi. 1-qism, Toshkent,-2014, 28-b.
3. John F. Krafcik – Triumph of the Lean Production System, Massachusetts Institute of technology, Sloan Management Review, Vol. 30, Num. 1. Fall 1988.
4. Jeffrey K. Liker – The Toyota Way: 14 Management Principles from the World's Greatest Manufacturer, 2004.